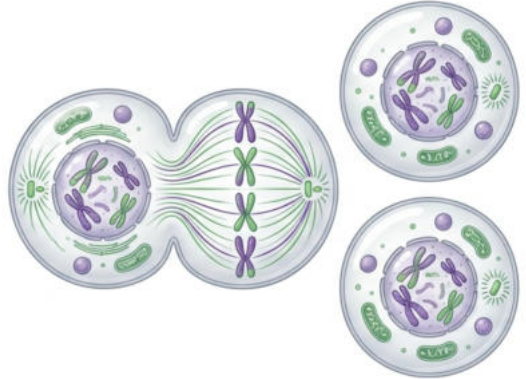

Eşeysiz Üreme: Tanım ve Temel Esaslar

TYT / AYT Biyoloji - Konu Anlatım Serisi

Ders İçeriği

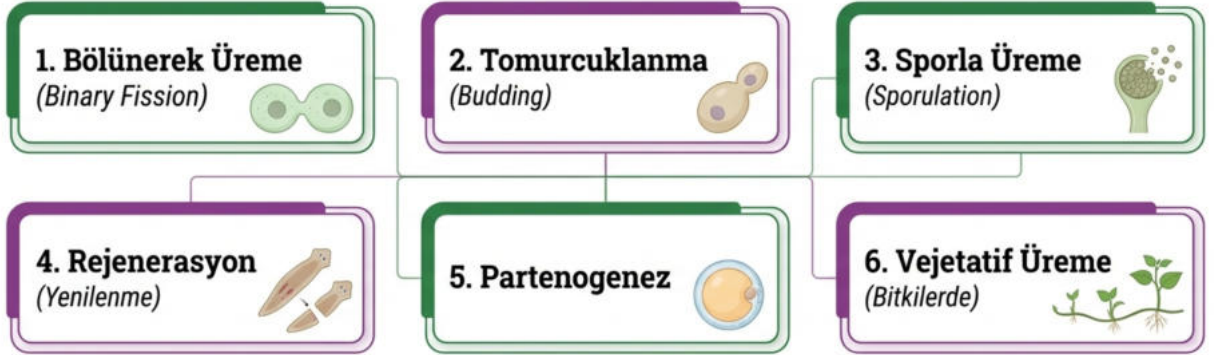
- **Tanım:** Döllenme olmaksızın, tek bir atadan genetik yapısı birebir aynı (klon) yeni bireylerin meydana gelmesidir.
- **Temel Mekanizma:** Sürecin temelini (çoğunlukla) Mitoz Bölünme oluşturur.
- **Kapsam:** Tek hücreliler, mantarlar, bitkiler, süngerler ve bazı omurgasız hayvanlarda görülür.
- **Genetik Yapı:** Ata canlı ile yavrular arasında kalıtsal varyasyon (çeşitlilik) görülmez. Kalıtsal çeşitlilik sadece mutasyon gerçekleşirse ortaya çıkabilir.
- **Adaptasyon:** Değişen çevre koşullarına uyum yeteneği düşüktür; ancak kararlı ve sabit çevre koşullarında türe avantaj sağlar.

DİKKAT KUTUSU

Eşeysiz üreme evrimsel süreçte çeşitliliğe katkı sağlamaz. Temel hedefi, uygun koşullarda hızlı çoğalmayı ve türün devamlılığını sağlamaktır.

Eşeysiz Üreme Çeşitleri ve Sınıflandırma

Genel Avantajları

- Eş bulma ve döllenme zorunluluğu yoktur.
- Kısa sürede çok sayıda birey oluşturulur.
- Tarımsal üretimde istenilen özelliklerin korunmasını sağlar.

DİKKAT KUTUSU

Genel kural olarak kalıtsal çeşitlilik yoktur. Ancak Partenogenez ve Sporla üreme süreçlerinde '**Mayoz**' ve '**Döl Almaşı**' (**Metagenez**) görülebildiği için istisnai durumlar vardır.

1. Bölünerek Üreme (Binary Fission)

Tanım: Belirli büyüklüğe ulaşan tek hücreli canlının ikiye bölünmesidir. En hızlı üreme şeklidir.

Prokaryotlarda (Bakteri ve Arkeler)

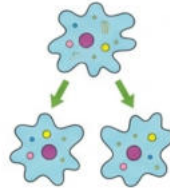
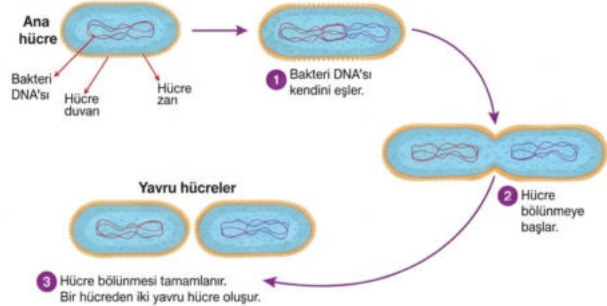
- DNA eşlenir, hücre uzar ve hücre zarı/duvarı içeri çökerek ikiye ayrılır.
- Çekirdek zarı ve iç iplikleri oluşumu GÖRÜLMEZ.

Ökaryotlarda (Protista Alemi)

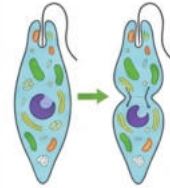
- Mitoz bölünme esasına dayanır (Çekirdek eşlenmesi vardır).

⚠ DİKKAT KUTUSU

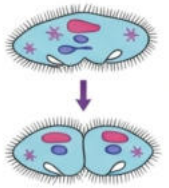
Bakterilerde gerçekleşen bölünme 'Mitoz' değildir. Bakterilerde mitoz evreleri (Profaz, Metafaz vb.) gerçekleşmez. Sadece DNA eşlenmesi ve sitoplazma bölünmesi görülür.

Amip (Amoeba):
Bölünme düzensizdir.

Öglena (Euglena):
Boyuna (uzunlamasına) bölünür.

Paramecium (Paramecium):
Enine (transversal) bölünür.

2. Tomurcuklanma İle Üreme

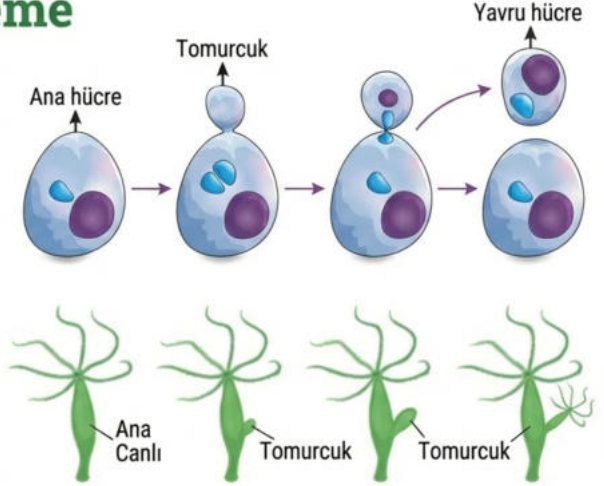
Mekanizma: Ana canlının vücudunda mitoz ile bir çıkıntı (tomurcuk) oluşur. Bu yapı gelişerek yeni bireyi meydana getirir.

Yaşam Şekli: Tomurcuk ana canlıdan ayrılıp bağımsız yaşayabilir veya ana canlıya bağlı kalarak koloni oluşturabilir.

Görüldüğü Canlılar: Bira mayası (tek hücreli mantar), Hidra, Mercan, Süngerler.

Hidrada Özel Durum:

- **Polip:** Zemine bağlı yaşayan, tomurcuklanan form.
- **Medüz (Deniz Anası):** Poliplerden ayrılarak serbest yüzen form. Medüzlerde tomurcuklanma görülmez.

⚠ DİKKAT KUTUSU

Tomurcuklanma sonucu oluşan bireyin büyüklüğü ana canlıdan farklıdır ancak **genetik yapısı ana canlı ile %100 aynıdır.**

3. Sporla Üreme (Sporulasyon)

- **Spor Tanımı:** Etrafı sert bir çeperle çevrili, olumsuz koşullara dayanıklı, 'n' kromozomlu özelleşmiş üreme hücreleridir.
- **İşleyiş:** Sporlar uygun ortam koşullarında (nem, sıcaklık) mitozla gelişerek döllenme olmadan yeni bireyi oluşturur.
- **Görüldüğü Canlılar:** Plazmodyum, Mantarlar, Eğrelti otu, Kara yosunu, Algler.
- **Metagenez (Döl Almaşı):** Sporla üreyen canlıların yaşam döngüsünde eşeyli ve eşeysiz üremenin birbirini takip etmesidir.

! DİKKAT KUTUSU

Sporlar gamet (yumurta/sperm) değildir. Gametler döllenmek zorundadır; sporlar ise döllenmeden çimlenerek canlıyı oluşturur.

Pofuduk Mantar (Puffball) Spor Salımı

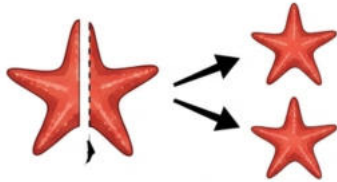
Eğrelti Otu Yaprığı Altındaki Spor Keseleri (Sori)

4. Rejenerasyon (Yenilenme)

Tanım: Canlının zarar gören parçalarının onarılmasıdır. Temelinde mitoz bölünme, büyüme ve farklılaşma vardır.

Canlının gelişmişlik düzeyi arttıkça rejenerasyon yeteneği AZALIR.

Vücut Düzeyi (ÜREME)

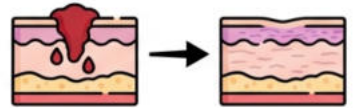
Rejenerasyonla Üreme

Organ Düzeyi (ONARIM)

Organ Onarımı

Doku Düzeyi (ONARIM)

Doku Onarımı

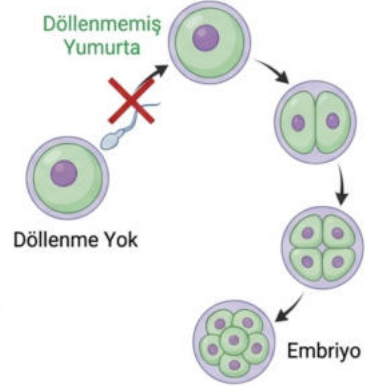

DİKKAT KUTUSU

Kertenkelenin kopan kuyruğunu yenilemesi bir ÜREME DEĞİLDİR, organ onarımıdır. Üreme sayılması için kopan parçadan yeni bir canlı oluşması şarttır.

5. Partenogenez: Genel Bakış

- **Tanım:** Döllenenmemiş yumurta hücresinin mitoz ile gelişerek yeni bir birey oluşturmasıdır.
- **Görüldüğü Canlılar:** Eklem bacaklılar (arılar, karıncalar, su pireleri), bazı balıklar ve sürüngenler.
- **Çeşitleri:**
  - **Haploit Partenogenez:** Döllenenmemiş yumurtadan haploit (n) bireyler gelişir. (En yaygın örnek: Bal Arıları).
  - **Diploit Partenogenez:** Yumurta oluşurken kromozom kaynaşması olur veya döllenenmeden diploit ($2n$) gelişim başlar. (Örn: Kamçı kuyruklu kertenkele).
  - **Deneysel Partenogenez:** Yumurtanın sıcaklık, pH veya elektrik şoku ile uyarılarak yapay olarak geliştirilmesidir.

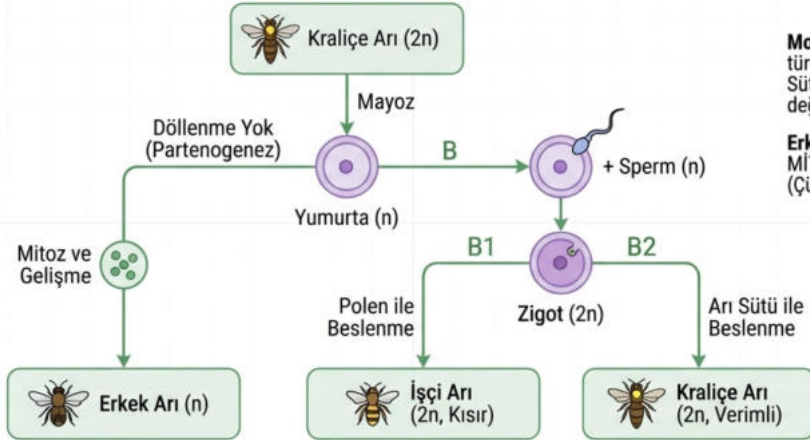

DİKKAT KUTUSU

Partenogenez teknik olarak 'eşsiz' üretilir çünkü döllene yoktur. Ancak yumurta oluşumu genellikle mayozla olduğu için oluşan bireylerde kalıtsal çeşitlilik görülebilir.

Detay: Arılarda Üreme ve Cinsiyet Belirlenmesi

Modifikasyon: Besin türüne göre (Polen vs Arı Sütü) gen işleyişinin değişmesidir.

Erkek Arılar: Spermelerini MITOZ ile üretir (Çünkü zaten haploittir).

DİKKAT KUTUSU

Kraliçe arı yumurtaları mayozla oluşturduğu için, partenogenezle oluşan erkek arıların genetik yapıları birbirinden farklıdır.

6. Vejetatif Üreme (Dođal) - I

Tanım: Yüksek yapılı bitkilerin kök, gövde, yaprak parçalarından mitoz ve yenilenme ile yeni bitki oluşmasıdır.

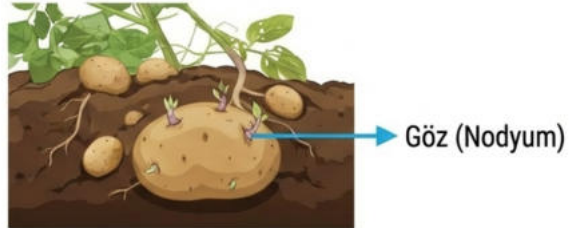
Sürünücü Gövde (Stolon) ile Üreme

Toprak üzerinde uzanan gövde kollarının toprağa değdiği yerde köklenmesidir.

Yumru Gövde ile Üreme

Toprak altında besin depo eden gövdenin üzerindeki "göz" (nodyum) adı verilen kısımların filizlenmesidir.

Vejetatif Üreme (Dođal) - II

Rizom Gövde ile Üreme

Toprak altında yatay uzanan silindirik şeklindeki gövde yapısıdır. Gövde üzerindeki tomurcuklar gelişerek yeni bitkiyi oluşturur.

Örnek: Zencefil, Ayrik otu.

Sođan (Bulb) ile Üreme

Toprak altı yassı gövde ve etli yapraklardan oluşan yapıdır. Sođandaki tomurcuklar gelişerek yeni bitkiyi oluşturur.

Örnek: Lale, Nergis, Sođan.

DİKKAT KUTUSU

Soğanlı bitkiler tohumla (eşeyli) da üreyebilir. Ancak vejetatif yöntem (soğanla üretim) çok daha hızlıdır ve bitkinin genetik kalitesini korur.

Vejetatif Üreme (Yapay) - I

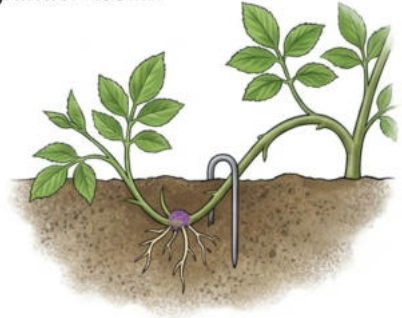
Çelikle Üreme (Cutting)

→ Bitkiden alınan kök, gövde veya yaprak parçasının (çelik) suda veya toprakta köklendirilmesidir.

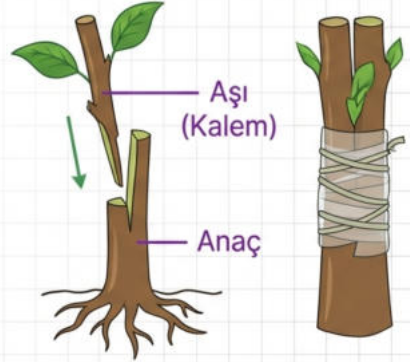
Daldırma Yöntemi (Layering)

→ Bitkinin dalı ana bitkiden koparılmadan bükülerek toprağa gömülür. Gömülen kısım köklendikten sonra ana bitkiyle bağlantısı kesilir.

Vejetatif Üreme (Yapay) - II: Aşılama

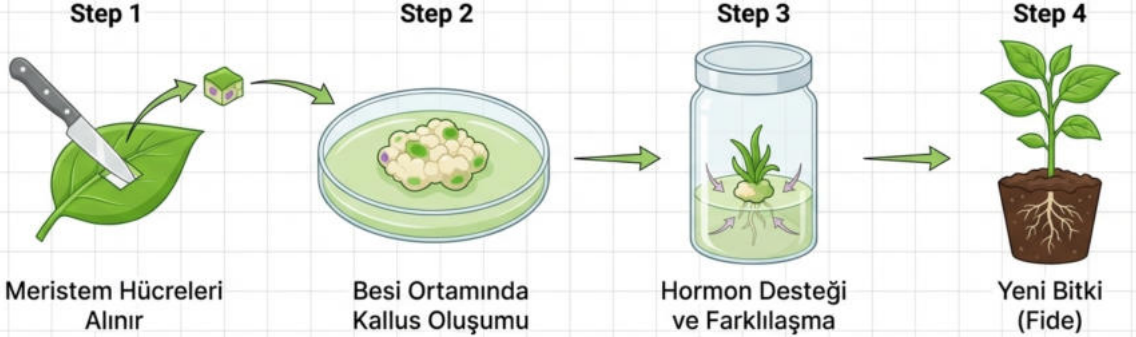
- **Tanım:** İki farklı bitki parçasının kaynaştırılarak tek bitki gibi büyümesinin sağlanmasıdır.
- **Aşı (Kalem):** Çoğaltılmak istenen, kaliteli ürün veren üst parça.
- **Anaç:** Kök sistemi gelişmiş, toprağa dikili olan alt parça.
- **Amaç:** Kaliteli meyveyi, dayanıklı kök sistemi üzerinde yetiştirmektir.

⚠ DİKKAT KUTUSU

Aşılama meyvenin genetik yapısı (tad, renk, kalite) AŞI'dan (kalem) gelir. Anaç sadece su ve mineral desteği sağlar.

Doku Kültürü (Biyoteknolojik Yöntem)

Kullanım Alanları:

- Nesli tükenmekte olan türlerin korunması.
- Ticari değeri yüksek bitkilerin (Orkide) hızlı kopyalanması.
- Virüssüz bitki üretimi.

Vejetatif Üremenin Tarımsal Avantajları

Hız:

Tohumla üretime göre çok daha kısa sürede ürün verir.

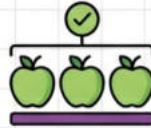
Kaliteyi Koruma:

İstenilen özelliğe sahip bitkilerin genetik yapısı bozulmadan korunur.

Zorunlu Üretim:

Tohum oluşturamayan bitkilerin (Çekirdeksiz üzüm, Muz) üretimi bu yolla yapılır.

Standardizasyon:

Tüm ürünlerin aynı standartta olması pazar değerini artırır.

DİKKAT KUTUSU

Tarımda sürekli vejetatif (klon) üretim, genetik çeşitliliği azaltır. Bu durum, bitkilerin değişen çevre koşullarına veya yeni bir hastalığa karşı toptan yok olma riskini artırır.

Konu Özeti ve Kritik Uyarılar

Bakteri Bölünmesi

Mitoz değildir.
İğ ipliği oluşmaz,
sadece DNA eşlenir.

Rejenerasyon

Kertenkele kuyruğu =
Onarım.
Denizyıldızı =
Üreme.

Erkek Arılar

Haploittir (n).
Spermlerini mitoz ile üretirler.

Genetik Çeşitlilik

Eşsüz üremede yoktur.
Varsa sebebi mutasyondur.

Bitkiler

Doku kültürü ve çelikleme klonlama yöntemidir.